

ISU NAQL AL-ZAKAT (PEMINDAHAN ZAKAT) DALAM ISU KUTIPAN ZAKAT DI NEGERI LAIN

Azman Ab Rahman¹
Hairullfazli Mohammad Som²
Muhamad Firdaus Ab Rahman³
Hussein 'Azeemi Abdullah Thaidi⁴

Abstrak

Pengurusan perihal zakat adalah tertakluk kepada kuasa dan pandangan pemerintah setempat. Di Malaysia, Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) negeri-negeri adalah pemerintah yang berkuasa dalam pengurusan zakat termasuklah berkaitan kutipan zakat masyarakat setempat. Berdasarkan tinjauan semasa, semua MAIN telah melantik ejen atau amil yang bertauliah dalam kalangan institusi, kelompok atau individu bagi memudahkan lagi proses kutipan zakat di negeri masing-masing. Kebenaran mengutip zakat tersebut hakikatnya adalah bersifat lokal dan tidak dibenarkan merentasi sempadan negeri lain. Umumnya, hampir kesemua negeri memperuntukkan enakmen, akta atau ordinan yang menjelaskan hukuman dan kesalahan jenayah Syariah bagi perbuatan mengutip zakat di negeri lain atau tanpa kebenaran. Namun begitu, timbul beberapa kes dan isu yang melibatkan kesalahan mengutip zakat dalam kalangan amil atau ejen yang tidak bertauliah di negeri lain. Perkara ini secara tidak langsung memberi kesan kepada institusi zakat dan penerima zakat. Objektif kajian ini adalah untuk mengkaji isu kutipan zakat di negeri lain oleh ejen dan amil yang tidak bertauliah serta kaitannya dengan hukum pemindahan zakat. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif yang melibatkan kaedah dokumentasi dalam pengumpulan data. Hasil kajian mendapati bahawa isu kutipan zakat di negeri lain oleh ejen dan amil yang tidak bertauliah mempunyai hubungan secara tidak langsung dengan hukum pemindahan zakat. Kajian ini boleh menjadi rujukan dan panduan oleh pihak institusi zakat, MAIN, jabatan mufti dan badan-badan berautoriti zakat di Malaysia dalam menangani isu kutipan zakat di negeri lain. Kajian lanjutan berkaitan kesan isu ini terhadap institusi zakat dan penerima zakat di negeri yang terlibat perlu dijalankan bagi memastikan gejala ini dapat ditangani sebaik mungkin.

Kata kunci: Pemindahan Zakat, Kutipan, Zakat,

¹ Pensyarah Kanan, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Universiti Sains Islam Malaysia. azman@usim.edu.my

² Pensyarah, Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Kolej Univeristi Islam Antarabangsa Selangor, hairullfazli@kuis.edu.my

³ Pensyarah, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Universiti Sains Islam Malaysia. mfirdaus.rahman@usim.edu.my

⁴ Pensyarah, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Universiti Sains Islam Malaysia. hussain@usim.edu.my

Pengenalan

Isu kutipan zakat di negeri lain mempunyai hubungan yang tidak langsung langsung dengan permasalahan pemindahan harta zakat ke tempat lain atau dikenali juga dengan perkataan *Naql al-Zakat*. Istilah *naql* dari segi bahasa bermaksud memindahkan sesuatu dari suatu tempat ke tempat lain. Manakala maksud pemindahan zakat (*Naql al-Zakat*) mengikut istilah ulama fiqh yang diketengahkan oleh al-Qalyubi adalah memberikan sebahagian dari dana zakat kepada penduduk yang tidak berada di kawasan kutipan semasa tempoh wajib sama ada penduduk tersebut berasal daripada kawasan kutipan zakat ataupun bukan, sama ada zakat itu dibawa keluar daripada kawasan kutipan ataupun penduduk yang datang ke kawasan kutipan selepas tempoh wajib berakhir.

Dalam konteks pembayaran atau pengagihan zakat kepada mereka yang datang (meminta zakat) ke tempat di mana zakat tersebut dikutip (*Balad al-Wujub*), para ulama fiqh mempunyai pandangan yang berbeza:

Sebahagian ulama Maliki dan Syafie menyatakan bahawa teknik tersebut tidak boleh dianggap sebagai pemindahan zakat. Sebagaimana ditegaskan oleh al-Dusuqi, zakat hendaklah diagihkan di tempat dimana ia dikutip meskipun diberikan kepada pendatang (musafir) yang meminta zakat. Bukanlah kedatangan mereka (musafir) yang bertujuan meminta zakat dianggap seperti tindakan memindahkan zakat ke luar kawasan kutipan meskipun mereka tinggal tidak melebihi empat hari.

Syeikh Sulayman al-Jamil berpandangan sekiranya penduduk daripada luar kawasan kutipan zakat dan menerima zakat tersebut maka ia tidak dianggap sebagai pemindahan zakat. Tetapi, mereka yang datang ke tempat kawasan kutipan zakat tersebut dianggap sebagai penduduk kawasan berkenaan, meskipun keberadaannya kurang dari setahun (*hawl*) ataupun cukup setahun; sama ada kedatangan mereka

semata-mata bertujuan mengambil zakat sahaja ataupun tidak; sama ada tempat asal penduduk berkenaan kurang daripada jarak qasar solat ataupun tidak; sama ada mereka yang datang lebih memerlukan daripada penduduk tempatan ataupun tidak, maka pemberian zakat kepada mereka adalah dibenarkan secara mutlak.

Dalam isu yang berkaitan, sebahagian Maliki membezakan antara penduduk pendatang yang tinggal melebihi empat hari dengan penduduk pendatang yang tinggal kurang dari empat hari. Bagi mereka yang tinggal melebihi empat hari akan diberikan zakat manakala mereka yang tinggal kurang daripada empat hari tidak diberikan zakat kerana pemberian zakat kepada mereka yang tinggal kurang dari empat hari dianggap sebagai perbuatan memindahkan zakat (dari kawasan kutipan).

Dari sudut pandang yang berbeza, sebahagian ulama Mazhab Syafii menyatakan sekiranya orang yang layak menerima zakat di suatu negeri (*balad al-wujub*) sukar dilakukan pendataan (*ghayr ma'îËrÊn*) sama ada dari segi bilangan, status ekonomi dan sebagainya maka zakat boleh diberikan kepada penduduk pendatang. Tetapi sekiranya pendatang tersebut dapat dilakukan dengan mudah (*ma'îËrÊn*) maka zakat tidak boleh diberikan kepada penduduk pendatang kerana pemberian zakat kepada mereka dianggap sebagai memindahkan zakat dari kawasan kutipan (*balad al-wujub*).

Berdasarkan perbincangan para ulama di atas dapat disimpulkan bahawa penduduk pendatang yang datang ke suatu negeri atau kawasan zakat (*balad al-wujub*) akan diberikan zakat sekiranya mereka masuk dalam kategori orang yang layak atau *musta'îq* zakat dan pemberian zakat ke atas mereka tidak dianggap sebagai pemindahan zakat. Hal ini kerana sumber makanan mereka diambil dari dana zakat. Sebagaimana disebutkan dalam sebuah riwayat Qabilah Ibn al-Makhariq al-Hilali:

Daripada Qabisah ibn Makhariq al-Hilali berkata: “Saya mengalami kesempitan hidup, maka saya datang kepada Rasul SAW sambil bertanyakan (masalah tersebut). Rasul menjawab: “(Bersabarlah) dan tinggallah kamu (di sini) sehinggalah ada sedekah/zakat, maka kami perintahkan untuk diberikan kepada mu”.

2.5 HUKUM PEMINDAHAN HARTA ZAKAT

Hukum asal pengagihan dana dan harta zakat adalah perlu diagihkan di tempat di mana zakat tersebut dikutip. Hukum ini adalah berdasarkan kepada ayat al-Quran di dalam surah al-Taubah ayat 95.

Ayat tersebut dibaca bersama dengan hadith Muadz bin Jabal (Al-Bukhari, 1422H).

Selain itu, terdapat amalan-amalan beberapa sahabat yang mengagihkan harta zakat hanya di sekitar kawasan kutipannya sahaja seperti apa yang dilakukan oleh Muadz bin Jabal di Yaman. Beliau hanya mengagihkan di sekitar daerah Yaman sahaja dan menambah di dalam watakah beliau berkenaan zakat yang bermaksud “barang siapa yang telah berpindah keluar daripada daerah pentadbiranku, maka harta zakat perlu dikeluarkan dan diagihkan di daerah pentadbiran baru tersebut” (Al-Shawkani, 1993).

Sebagai kesimpulannya, keseluruhan riwayat yang telah dinyatakan di atas menunjukkan bahawa hukum asal pengagihan dana dan harta zakat itu adalah hanya diberikan kepada mereka yang berhak dalam kalangan penduduk kawasan kutipan. Tidak wujud sebarang bantahan yang timbul dari kalangan fuqaha ke atas hukum asal tersebut atau dengan kata lain, wujud persepakatan antara fuqaha berkaitan pengagihan zakat di dalam kawasan kutipan.

Bahagian seterusnya membincangkan isu pengagihan zakat di luar kawasan kutipan. Secara hipotikalnya, terdapat dua keadaan di mana boleh berlaku pemindahan dan pengagihan zakat diluar kawasan kutipan; 1) keadaan di mana wujud golongan yang berhak kepada dana dan harta zakat di dalam kawasan kutipan dan 2) keadaan di mana tidak terdapat golongan yang berhak kepada dana zakat di dalam kawasan kutipan tersebut.

Perlu dinyatakan di sini bahawa, walaupun keadaan ketiadaan golongan asnaf yang memerlukan kepada dana dan harta zakat mungkin berbentuk konseptual, namun fuqaha tidak pernah menidakkan kebarangkalian berlakunya perkara tersebut di dalam kehidupan. Oleh yang demikian, perbincangan berkenaan masalah tersebut telah juga diberikan tempat di dalam literatur fuqaha terdahulu.

Perbincangan dimulakan dengan mengemukakan pendapat empat mazhab utama berkenaan dengan masalah pemindahan harta zakat atau pengagihan dana dan harta zakat di luar kawasan kutipan. Seterusnya alasan-alasan yang digunakan sebagai justifikasi kepada pendapat tersebut akan dianalisa dan dirumuskan.

2.6 HUKUM MEMINDAHKAN HARTA ZAKAT MENURUT PANDANGAN MAZHAB EMPAT

Hanafiyyah

Hanafiyyah berpendapat perbuatan memindahkan zakat ke tempat lain adalah **makruh** (Ibn ‘Abidin, t.th.; al- Zayla’i, 1313H; al-Zabidi, 1322H). Pendapat ini adalah berdasarkan kepada dalil-dalil umum berkaitan pengagihan zakat yang telah dinyatakan sebelum ini. Melakukan sesuatu yang bersalahan dengan hukum asal sesuatu perkara adalah makruh menurut mazhab. Ibn Abidin juga pada perbincangan berkaitan pengagihan zakat, menyatakan bahawa mengagihkan harta zakat pada

mereka yang berhak dalam kalangan ahli kawasan adalah lebih baik atau *awla* (Ibn ‘Abidin, t.th.).

Walau bagaimanapun mereka telah mengemukakan pengecualian terhadap hukum tersebut pada perkara-perkara berikut:

- 1) Jika perbuatan itu dilakukan untuk diagihkan kepada keluarga atau kenalan rapat yang **berhajat** menerimanya untuk menampung **keperluan** mereka (Ibn ‘Abidin, t.th.; Afandi, t.th.).
- 2) Terdapat penduduk di kawasan yang lebih **memerlukannya** (Ibn ‘Abidin, t.th.; Afandi, t.th.).
- 3) Pemindahan dana zakat tersebut memberi **manfaat** kepada kaum muslimin.
- 4) Perbuatan memindahkan zakat dilakukan dari sesebuah negara yang bermusuhan dengan Islam (*dar al-harbi*) kepada negara Islam.
- 5) Khusus kepada penuntut ilmu. Contohnya zakat yang dipungut di Malaysia dibahagikan kepada penuntut ilmu di timur tengah dan sebagainya.
- 6) Zakat dikeluarkan sebelum sampai haulnya.

Masalah juga merupakan faktor yang membolehkan dana dan harta zakat tersebut dipindahkan ke luar kawasan kutipan. Sekiranya terdapat manfaat di dalam pemindahan dan pengagihan di luar kawasan tersebut, maka ianya boleh dipindahkan menurut mazhab Hanafi.

Malikiyyah

Malikiyyah pula berpendapat bahawa tidak harus memindahkan zakat lebih dari had yang boleh diqasarkan solat. Maknanya harta tersebut tidak boleh dibawa keluar

daripada kawasan pungutan dalam jarak yang dibolehkan untuk qasar solat. Jarak qasar solat ialah 89KM.

Syafiiyyah

Syafiiyyah berpendapat bahawa hukum asal memindahkan zakat keluar daripada kawasan pungutan adalah **tidak dibenarkan**. Harta tersebut wajib diagihkan kepada asnaf di dalam kawasan pungutan sebagaimana yang terdapat di dalam hadis Muadz. Jika tidak terdapat asnaf di dalam kawasan pungutan, harta tersebut hendaklah diagihkan kepada kampung atau pekan yang paling hampir yang terdapat di dalamnya asnaf. Ini ditegaskan oleh Imam al-Syafie di dalam kitabnya *al-Umm*. Ini juga yang disebut oleh al-Muzani di dalam mukhtasarnya.

Imam al-Mawardiyy mengatakan bahawa terdapat 2 pendapat Imam Syafie di dalam masalah ini iaitu pendapat yang mengharuskan pemindahan harta zakat keluar kawasan dan satu lagi pendapat mengatakan tidak harus. Kedua-dua pendapat ini merupakan pendapat baru (*al-qawl al-jadid*). Pendapat kedua Imam Syafie ini diriwayatkan dengan jalur selain daripada kitab *al-Umm*.

Imam al-Haramayn al-Juwayniyy pula menyatakan bahawa dalam masalah memindahkan harta zakat, terdapat dua pendapat. Pendapat pertama mengharuskannya berdalilkan kepada keumuman ayat 60 al-Taubah. Sementara pendapat kedua pula menyatakan tidak harus berdalilkan kepada hadis Mu'adz.

Imam al-Nawawi pula berkata memindahkan harta zakat keluar daripada kawasan pungutan dalam keadaan terdapatnya *mustahik* di dalam kawasan berkenaan hukumnya haram. Namun kewajipan zakat berkenaan tidak gugur sama ada pemindahan tersebut dilakukan dalam jarak yang melebihi qasar solat atau pun tidak.

Beliau menegaskan lagi bahawa ada dua pendapat dalam masalah pemindahan keluar harta zakat dan yang jelas ialah dilarang.

Hanabilah

Hanabilah pula berpendapat bahawa tidak harus memindahkan zakat keluar dari kawasan pungutannya dalam jarak qasar solat (89KM). Harta tersebut hendaklah diagihkan di dalam kawasan yang dipungut dalam radius jarak yang boleh diqasarkan solat (89KM). Namun sebaik-baiknya harta tersebut cuba diagihkan kepada mereka yang berhak menerimanya yang berada dalam kampung atau dusun yang berdekatan. Jika tidak terdapat golongan yang berhak menerimanya di dalam kampung yang sama, harta tersebut bolehlah diagihkan melangkaui kampung atau pekan seterusnya dengan syarat jangan melebihi jarak yang dibolehkan qasar solat (Ibn Qudamah, 2004).

Ibn Qudamah (2014) berkata bahawa tidak harus memindahkan harta zakat keluar dari kawasan pungutannya setakat jarak yang dibolehkan mengqasar solat.

Penutup

Kesimpulannya, pemindahan harta zakat ke negeri lain umumnya tidak dibenarkan oleh syarak selagi mana asnaf di kawasan negeri yang dikutip zakat masih lagi wujud. Namun, terdapat beberapa penegecualian yang diberikan oleh ulam yang membenarkan pemindahan harta zakat tersebut dilakukan. Merujuk kepada isu kutipan zakat di negeri lain oleh ejen yang tidak bertauliah ia amat bertentangan dengan pandangan ulama dan peruntukkan perundangan di Malaysia. Ulama tidak membenarkan pemindahan zakat sewenang-wenangnya apatah lagi ejen yang tidak bertauliah mengutip zakat di negeri lain dan kemudiannya memindahkannya ke negeri lain.

Rujukan

Al-Bukhari, Muhammad bin Isma'il. 1422H. *Sohih al-Bukhari*. Beirut: Dar Tuq al-Najah.

Al-Shawkani. Muhammad bin 'Ali 1993. *Nayl al-Awtar*. Al-Qahirah: Dar al-Hadith.
al-Zayla'i, Othman bin 'Ali. 1313H. *Tabyin al-haqa'iq Sharh Kanz al-Daqa'iq*. Al-Qahirah: al-Matba'ah al-Kubra al-Amiriyyah.

al-Zabidi, Abu Bakar bin Ali. 1322H. *al-Jawharah al-Nirah*. t.tp: al-Matba'ah al-Khayriyyah.

Afandi, 'Abd al-Rahman bin Muhammad. t.th. *Majma' al-Anhar Fi Sharh Muntaqi al-Abhar*. t.tp: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.

Ibn Qudamah. 2004. *Al-Mughni 'Ala al-Mukhtasar al-Khiraqi*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Ibn 'Abidin. t.th. *Hashiyah Rad al-Mukhtar 'ala al-Dur al-Mukhtar*. Beirut : Dar al-Fikr.